

Іван Дичко

НА ЗАХИСТ УКРАЇНСТВА

*Рецензія на книгу: Бондарук І. Діти любові / Ірина Бондарук.
– Полтава : Оріана, 2013. – 212 с.*

*– Що ви в ній знайшли?
– Бо вона дочка свого народу, –
відповів старий гуцул.*

Із розмови на Гуцульщині

Ця книга – на захист українства. Нашої мови, культури, нашої багатовікової історії з часів Трипілля і цивілізації прадавніх аріїв, яка зародилася над Дніпром за тридцять тисячоліть до Різдва Христового і дарувала людству прирученого коня, вола, колесо, плуга й орне землеробство. Наші далекі пращури стали засновниками сучасної цивілізації. Цей факт уже давно повинен би бути хрестоматійним, увійти в шкільні та вишівські підручники, коли б не наша «поквола» (за висловом Олени Пчілки) ментальність та недолугі дії донедавна зрадницької маріонеткової влади, яка весь період незалежності діяла на догоду ворогам. Цей факт повинен би слугувати для підняття патріотичного духу народу, для виховання молоді, натомість досі замовчується... У таких і подібних причинах добачаємо основу тих проблем, які пору-

шені в книзі Ірини Бондарук і які болять тепер кожному свідомому українцеві.

Перше, що хочемо відзначити, – це оригінальність жанру. Власне кажучи, жанр книги важко визначається взагалі. Тут і мемуари, і публіцистичні роздуми про наше нелегке сьогодення й минуле, тут і короткі замальовки-оповідання із життя простих людей, сільських трударів, годувальників наших.

Проблематика – від поневіряння і страждань дітей війни, які утілюють собою живу пам'ять про полеглих батьків; від роздумів про поруйновані варварами-більшовиками храми й переживань героїні у відродженій церкві; від осмислень символічної сутності українського рушника, роздумів над полотном і прядивом (коноплями), які з блага в минулому стали смертю-наркотиком нині тощо до думок про

щедрість між людьми, про стосунки між чоловіком і жінкою, про нашу пісню, про любов до рідної мови, до України; від патріотизму до майстерного опису пейзажів – літніх, осінніх, зимових.

І в кожному з питань авторка знаходить своє оригінальне трактування, потрібні слова, які найкраще відображають її душевний порив і переживання.

Ось як своєрідно сприймає талановита

жінка *навколишній світ*:

«Я іду, як дихаю. Очі вбирають всю навколишню красу, щоб запам'ятати і зберегти в пам'яті це безкрає небо і безкрайній степ, потоки свіжого повітря і теплий подих Землі... І мені жаль, що я одна люблюсь цим торжеством природи»; «Осінь. Приглушені всі кольори різнобарвного літа, зітхають зів'ялі трави, тихо спадає листя з зажурених дерев, а Сонце з висоти небес посилає на землю гарячий поцілунок, намагаючись затримати зникаючу розкіш літа. Та даремно. Красуню Землю вже обійняв осінній сон, і невгамовний вітер

укриває дороги золотим килимом з поживклого листя»; «Я теж увійшла в свою осінь, і мій урожай – це все моє життя. Я розмовляю з тобою, Земле, ніби сторінки календаря, гортаю дні свого життя. У нас так багато спільного. Мені болять страшні рани, що завдаємо тобі, боюсь зла, бережу надію, як і ти»; «Ти, Земле, як жінка, що завжди міняє своє вбрання, спішиш прикритися, щоб під його покровом вершити свою таємницю спокуси та запліднення. Лиш на коротку мить, весною, ти відкриваєш своє лоно, щоб прийняти насіння і мрієш під Сонцем, виконуючи буйство росту і врожаю»; «Земле моя, я люблю тебе, я вклоняюся тобі, бо все, що ми маємо, подарувала ти людям – і не всі твої дари розгадані, як і таємниці. Для мене сама велика таємниця – це Бог, вона єдина не руйнується від наближення до неї, а звеличується, вимагаючи від нас бути *людьми*»; «І через мить все обняте сонячним світлом прокидається і торжествує в своїй красі. Срібним шелестом обізвалися до сонця верби, серед трав, умитих росю, потягнулися до Сонця ромашки і липкі темно-малинові стебельця смоляночок, розправилась огорожина, і все зітхнуло від свіжого подиху вітру,

що пронісся над землею. І тільки перекинуті в непорушну гладь ставка стовбури вільх зберігають сонний спокій в передранковім тумані. <...> Все дуже швидко наповнюється звуками – новий день прийшов».

Після таких видатних описів і справді – розплющуєш очі, починаєш проникливіше осягати довкілля, усвідомлювати його вагу у твоєму бутті, у твоєму відчутті гармонії.

Однак Ірина Бондарук змушує замислювати

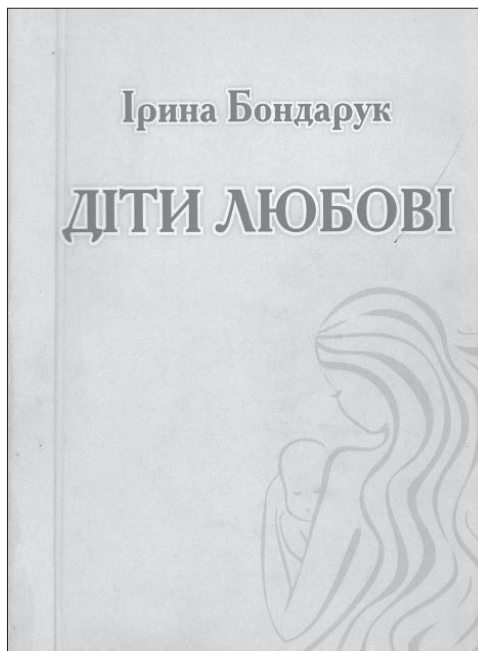
їй над суспільними реаліями, над тим, яке життя творить сама собі людина, громада, нація, народ. Героїня книги, як, безумовно, й авторка, починає свій шлях повноцінної самореалізації з того, що стає небайдужою, духовно чутливою до всього, що її оточує вагомим, неперехідним. Її рефлексії з цього приводу заслуговують якнайпильнішої уваги.

У *полтавському музеї та біля пам'ятника Шевченкові*: «Вітаюся з кожним експонатом і ніби занурююся в плин років, що пережила моя Полтава»; «Ось цей пам'ятник – це мій

пам'ятник, і його знаю з дитинства, пам'ятаю кожен шрам і слід на його постаменті, які сьогодні старанно замасковані. Масивні глиби постаменту підносять генія-поета над людством, зростаються своєю монолітністю з Землею так міцно, як увійшла його творчість у народ. Кожна коса площина знаменує переломи його долі – від відчаю до надії, від приниження до слави».

У *Галереї мистецтв серед картин*: «Я входила в них, я йшла тими стежками, якими ішов художник і в зворушенні зупинявся чи від особистого захоплення, чи від настрою рідної природи, щоб упіймати ту мить єднання з навколишнім світом, з якою захотілось би поділитися з усіма».

У *церкві Хрестовоздвиженського монастиря*: «З сніжно-білого куполу лється голубувате біле саяво на іконостас, на образи святих і завмирає душа від вдячності до тих, хто відродив святиню сплюндрованої людьми церкви, не ворогами – своїми, що живуть чи жили ось у цьому місті... В місті, де люди, доведені до байдужості різними пропагандами, не помітили, як вивозили монахинь, віддали церкву під інтернат для душевнохворих дітей, як розграбували

безцінне в своїй святості убранство церкви, яке збереглося в роки війни».

Не можуть не хвилювати своєю правдивістю роздуми авторки про *дітей війни*: «У нас було одне дитинство на всіх, ми вийшли з любові, а хтось з хворобливою уявою назвав нас «дітьми війни». У війни не може бути дітей, бо вона руйнівна по суті, брудна і кривава. Ми були її прямими учасниками – рили окопи, горіли в поїздах, гинули під бомбами, одержували похоронки і виживали»; «Повернулись (з евакуації – І. Д.) на дворище, де стояли зруйновані стіни обгорілого будинку, і раділи, що дома».

Не випадково бузок, квітка перемоги, – це й улюблена квітка авторки.

Однак і повоєнні роки не принесли багато втіхи: «Ходили діти в школу у викрашеній бузиною одежі, пошитій з полотна, з полотняними торбинками». А господарство люди «вели настільки натуральне, що купували тільки сіль, сірники і книжки». Виростали вбогими і в темряві, одурені тотальною, всепроникною, безпощадною і нахабною пропагандою...

І до війни, і після війни невтомними руками, жертвовною працею *жінок-трудівниць* трималося домашнє господарство, город, діти, колгосп. А зимою – прядка. І «виходило з-під натруджених жіночих рук сувоями полотно, що пролягало луками під сонцем білосніжними стежками, весільною сорочкою, щедрою скатертиною і пастушковою торбиною, шкільною сумкою, пелюшками і загадковими рушниками». Зі слів бабусі письменниці: «У страшному 33-му році в сусідньому селі за весільну сорочку, вишивку якої не можна було міняти, тільки доповнювати, давали цілу хлібину. Скуповували сорочки, що вважались оберегом. І люди несли, цілу хлібину давали, це інколи ціна одного життя. А вночі в дворі сільської ради їх спаливали. Хто був цей кат, що так ненавидів усе своє, хто його породив, навчив, що найстрашніше – це убить пам'ять нації?» І тут хочеться відповісти: ясно – хто. І не своє він ненавидів, а наше. Це той, хто і тепер при владі і з висоти своєї позиції продовжує руйнувати нашу націю. Руйнування нації всіма можливими способами, зокрема й під видом підступної глобалізації, продовжується і тепер. «Він сорочками, – пише І. Бондарук, – хотів спалити пам'ять про невсипущий труд у творчості, непокору насильству, пам'ять про славних лицарів, про звитягу молоді, де цнота дівчини ставилася на рівні доблесті воїна. І все це писалось хрестиком на полотні. А воно не згорало. Бо легким попелом попадало в рідну землю, щоб зашуміти буйством прядива і через працю скількох людей відродитися і від-

творити знову хрестиком на полотні їхню славу. Слава не вмирає».

Вишиванки, рушники – це ціла етико-естетична стихія письменниці, що підтверджують і такі фрагменти її текстів: «Диво моє біле полотно. Ми всі вийшли з полотняної сорочки, з хати, прикрашеної вишитими рушниками, а з тих рушників, темних ікон все наше життя супроводжували образи Богів Святих»; «– Ви продаєте рушники? – Ви що? Вони мамині. Після її смерті я прикрасив хату рушниками і приходжу туди, щоб припасти до полотна, відчутти мамину душу. В тій хаті я ніби набираюся сил. Ні, не ніби. Бо виходить з тих рушників мамине благословення та захист»; «Все життя зберігаються у сім'ї рушники, на яких стояли на колінах молоді при благословенні шлюбу батьками, бо то доля пари. Ця доля вплетена в дерево життя, райські птахи – це Дух Божий, а широка поперечна вишивка внизу на кінцях символізує предків, що обіцяють підтримку і захист сім'ї. По всій Україні звичаї різні, та рушник обов'язковий... Ще раз утаємничено ввійде в моє життя полотно. Колись на полотняних рушниках опустять мою домовину. Це буде останнє, що пов'яже моє життя з білим світом – білі полотняні рушники, стежки мого дитинства».

Спомин про минуле, про війну викликані відвідинами малої батьківщини, де пройшло дитинство авторки. «Моя Полтава, – каже вона, – то мені як молода дівчина, вбрана в веселе мереживо вишивок на сорочках, в яких рукава – то білі стіни твоїх будинків, а вишивки – то загадкові узори, що мерехтять на стінах та тротуарах від гри акацієвого листу. Полтава! З усіх світів ми спішимо до тебе. Якою ти стала? Звичайно іншою. Іншими стали і ми, та ми твої діти назавжди»; «До цих пір я вдивлялася в вікна, щоб побачити очі міста, і ось я дивлюся в очі полтавців і бачу його душу».

Та не завжди на краще змінювалася Полтава. Ще в 60-х роках минулого століття стояла на центральному ринку церква. Через якісь бісівські навіювання чи підказки недолугих радників у Хрущова збудився черговий вибух атеїзму, і по всьому СРСР була дана команда нового вандалізму – нищення тих небагатьох храмів, що вціліли. Я пам'ятаю, коли нас, лекторів товариства «Знання», зібрали в райкомі партії і «пояснили», чому ми повинні вести цю руйнівну пропаганду проти церкви.

– Якось бабуся прийде на базар, – говорив нам секретар райкому, – перехреститься на церкву, вдало продасть свої пожитки, і це сприятиме її вірі.

Та що вам до бабусиної віри? Нелегко людям жити на цьому світі, і віковичний досвід, набутий нашими предками, допомагає нам. А позбавлені цього досвіду й відлучені від підтримки зі Світу Вищої Реальності люди стають безпорадними і нещасними... Відверто, я не вів антирелігійної пропаганди. А коли одного разу після мого виступу «Наука і релігія про Всесвіт» по обласному радіо черговий обкомівський чиновник пожалівся: не було, мовляв, у цьому виступі ані слова стосовно антирелігійної пропаганди, то після цього мене більше й не запрошували в радіостудію.

Щодо церкви на Полтавському центральному ринку в книзі зауважено цікавий момент: свого часу в ній вінчався Тарапунька, і всі квіти базару несли щасливому молодому. А потім на місці зруйнованої церкви постав цирковий атракціон із літаючими мотоциклами, а ще пізніше – вбиральня. З цього приводу письменниця цитує вислів одного поважного чоловіка: «Якщо після нашої смерті наші тіла викинуть собакам, то ми на це заслужили». Дошкульніше, мабуть, і не скажеш.

Письменниця вдячна тим подвижникам, які відновлюють зруйновані храми, тому небайдужому, хто поставив біля Хрестовоздвиженського монастиря пам'ятний знак некрополю, зруйнованого більшовиками. Вона вдячна своїй прабабусі, котра молилася за неї: «Це я тепер розумію, що все, що маю в житті, вимолила вона для мене, своїми молитвами відвела від мене заздрощі, злість, жадоху, насильство. Я приходжу в монастир бабусиними стежками».

Голодомору в мемуарах виділено небагато уваги, але публіцистична сила тих рядків безсумнівна: «Коли вмирала наша родичка у 86 років, не пам'ятала нічого, тільки ім'я того комсомольця, що забрав у запічку останні два стакани квасолі на насіння. Тепер кажуть, ніякого голоду не було, просто був неврожай, бо був засушливий рік. То в такому випадку допомагають людям, а не відбирають останнє до зернини, до крихти. Ні разу не чула, що була в країні програма допомоги голодуючому селянству». Додамо від себе, що урожай того року в Україні був одним із кращих. А це – з книги: «І ось тепер він останній, хто проводить померлих земляків до могили, братньої могили, і відчуває себе старезним дідом. Осталось заглянути ще в один двір. На тій неділі в цій хаті померла жінка, залишилась одна дочка. <...> Темно, тихо. Тихо-тихо до німоти. Тягне дядько Павло кістляву постать, волочиться по землі збита сіра коса. Любима хрещениця, може вже завтра не

зможе він стати на ноги, а вона не сьогодні завтра помре.

– Прости мене, моя дочко, та не можу оставити тебе непохованою, перед своїм другим божусь (перед батьком дівчинки – І. Д.), що не можу.

Ледве витягує на задок підводи живого трупа, з останніх сил примосує ззаду воза і тягне коняку за собою. З очей течуть сльози, це мабуть уже останні». Дівчинка, проте, вижила. Вона якось випала з воза, її підібрали військові, що випадково проходили цією дорогою, і віддали в дитячий будинок.

Звичайно, авторка не могла обійти увагою й пекучі *екологічні проблеми*, особливо Чорнобильське лихо. «І найперше почуття після страху за дітей (після аварії на ЧАЕС – І. Д.) було почуття сорому перед степом, лісом, птахами, тваринами, яких ми називали братами меншими, бо тільки людині дано творити, мислити і берегти світ... Не біда то – постріл по майбутньому».

Своєрідно й цікаво трактує письменниця *взаємини чоловіка й жінки*; майстерно описані переживання молодих до шлюбу. Вона жалкує, коли подружжя лишається закритим «одне для одного», коли «в сім'ї між двома не було ніжності, лише обов'язок, який несли все життя», і торжествує у щасті закоханих: «В цю ніч кохання, як від люблячого погляду розкривається душа, так від дотику дорогого чоловіка відкривається твоє лоно, щоб прийняти в себе велику таємницю продовження життя, що довірять тобі чоловік. І щоб прийняти цей дар, треба бути його гідним». «Ніч продовжує своє чаклування, мене вже нема, я десь і відчуваю себе через тебе. Твоїми руками свої плечі і спину, твоїми губами прохолодну ніжність моїх грудей, що пахнуть лататтям та луговою м'ятою, твоїми грудьми буйний хміль мого волосся, твоїми очима занурююся в таїну своїх очей і тону в них разом з тобою. Бо ми одне». «Це, мабуть, була та ніч, що дарує її доля на згадку про те, що не збулося». Здається, мало хто з літераторів так ніжно й хвилююче опише відчуття близькості з коханою людиною.

Але є й інша *свята любов – до рідної Вітчизни*. Сильно написано про Україну, про нашу мову, про патріотизм: «Це слово (Україна – І. Д.), викуване в горнилі історії, несе клич до свободи, наповнене співом зерна в колосках і гуркотом перекатів Дніпрових порогів, виполоскане в прозорих водах Росії, переповнене мукою, кров'ю, надією борців за волю не одного покоління, пестить маминою піснею і кличе піднятися з колін. Ось ми українці – спільнота

людей, об'єднаних однією культурою, мовою, територією і історією. А історія така, що були українці, українські землі, а України не було. Є і буде!»

Але тільки в часи перебудови й незалежності постав у Полтаві пам'ятник полеглим у битвах козакам. І далеко не в центральній частині міста. Йому б стояти на площі «1100 років Полтави» або на Івановій горі замість пам'ятника галушкам, а не там, де мало хто і не часто його бачить. Із боєм авторка зауважує і щодо іншого кричущого випадку нешанування пам'яті хоробрих лицарів, наших пращурів: «Десь у 1975–1976 роках при будівництві мосту через річку Псьол перед Кременчуком на станції Потоки за 1 кілометр від річки була знесена і знищена бульдозером під дорогу козацька могила. Козацька могила, в якій покоїлось до півтисячі козаків, що простояла з 1709 року (з часів Полтавської битви – І. Д.) без знаку, без слави, без пам'яті».

«Національна ідея, нація, національність, спільнота людей... Це так природно – любити Батьківщину, яка об'єднує в серці і патріотизм, і гордість за своїх героїв, за вчених, за науку, прагнення мати свою історію, пишатися мовою, піснею, неперевершеною в своїй красі, якій душу дала мова, любов до просторів рідної землі з її степами, могилами, річками, з її людьми, любов до вишитої сорочки, золотистої кераміки, запального танцю. Я люблю Україну, просто люблю, ціную все своє, рідне, славлю її героїв, бо я її дочка», – щиро зізнається читачеві письменниця. І далі: «Батьківщина – це поняття таке для кожного святе, це те, що потребує твоєї любові, це те, що повинен захистити...»; «...поділена Україна на Схід і Захід, та ця люта межа проходить тільки через голови політиків. Ми діти однієї України, і наші серця відкриті до любові».

І подеколи гірко, самокритично – про мову: «За моє життя ні мені, ні моїм знайомим ніхто не заважав розмовляти рідною мовою, ніхто не стріляв, самі поспішали залишити її для домашнього вжитку і перейти на російську, щоб показати свою освіченість і підлабузництво до влади»; «Мова – наша загальна спадщина. Через скільки століть пронесли слова, код народу – це в мові записано: його генетична пам'ять, історія, культура»; «Якщо вслухатися в інші мови і шукати схожість, то стануть мови, мов сестри, а народи – брати. Якщо ж зверхньо шукати відмінностей – знайдеш ворогів. Мене проймає жаль, коли в Білорусії не чую білоруську мову, що схожа на казкові ліси і ласкавий Неман, щедро пересипану українським корінням і росій-

ською мелодикою»; «Та в хвилини найбільшого піднесення думки, чи то почуттів звертаюся до людей, до природи, до світу, до мами, до дітей тільки мовою рідною. Тільки рідна мова словом кличе до милосердя і на подвиг, подарує віру, втішить в безвір'ї, запалить в душі чистий вогонь безкорисливої любові, подарує надію, зрозуміє кожний порух твоєї душі і повторить його в словах. Сьогодні <...> вона рветься до юрби, до своїх дітей, що з пляшками води, інвалідними палицями та з дровками від прапорів кидаються на «Беркут». До людей, що спішать з Заходу і Сходу... І чується біль, гнів і стогін – то благає Україна: – Господи, спаси і помилуй від невігластва, з яким убивають найдорожче – мову... І коли розмовляємо іншою мовою, наша пам'ять мовчить і мовчить сумління».

І далі – про милозвучність і втаємничене значення слів нашої мови: «Хіба можна навіть уявити, що почуттям, діям, предметам можна дати іншу назву, ніж ту, що вони несуть. Це таємниця слова. Чому таке важке слово «гнів», тверде, як криця, «вірність», гучне «сурми», гаряче «жнива», дороге «мама», поважне «хліб», фата-морганне «люблю» і невблаганне, як вирок, – «ненавиджу»; білими сніжинками заворує «мрія», переливається сонячним променем „щастя”». Можна лише позаздрити такому тонкому сприйманню слів нашої мови.

Стосовно іншого слова – «націоналізм» – хотілося б чітко з'ясувати поняття. Це вороги наші зробили його фобією ще за часів советської влади, так само, як вони затаврували «ворогами народу» наших національних героїв. Тож маємо нині «слово-заякування, словотавро, слово-провокація». А між тим у межах своєї країни – це синонім патріотизму й велике благо для народу, який його сповідує. На базі націоналізму багато країн світу побудували справедливе й заможне життя для своїх громадян. І доки критична маса країн не прийматиме націоналізм і любов до України як свої природні почуття, доти не буде в нашій державі нормального для кожного життя, якого так сподіваємося. Цілком очевидно, що зараз, після Революції Гідності й у жорстокій війні з російським агресором, в Україні народжується це почуття національного патріотизму... Водночас націоналізм за межами території своєї нації, насильне запровадження ідей та ідеологій якогось народу на царині іншого переходить у свою протилежність – шовінізм і фашизм.

Наступна сповідь авторки звучить як *заповіт*: «Я знаю, що далі буде з тобою, а сама довірливо піду до Творця. За той час, що ми сиділи з тобою, роки, які я згадувала, понесли в світ мої

тривоги і каяття, а самі відійшли, щоб залишити мене один на один з душею, яка наповнена вдячністю до життя, що минає. Я його бачу тільки в тих дарах, які приготувала мені Земля, хай я так необачно не скористалася ними. Я несучи в собі нерозтрачену любов до світу, і рада, що моя душа не спустошена і не зневірена. Мені не жаль тієї краси, що залишу – все залишається людям. І все ж я назавжди залишаюся з Землею – чи горбиком, чи гілочкою, чи сірооким озерцем. Нічого не треба боятися – все, що зробила, і чого не зробила – все моє. Я не боюсь зустрічі з Творцем: мені жаль, що я не справдила його сподівань».

Здається, кожному з нас так доводиться казати і жалкувати, що не вдіяв, не встиг, не зумів, прогавив свої можливості, спокушений грубим матеріалізмом чи дріб'язковою метушнею...

Книга Ірини Бондарук адресована не лише свідомому українцеві. Вона, без сумніву, має в собі велику силу переконання: її мова, стиль, обґрунтованість авторської позиції – позиції істинного патріота України – не може не зворушити читача. Жаль, що люди талановиті часто-густо залишаються в тіні, тоді як бездарності стають відомими. Ця авторка варта багатьох дипломів, нагород, гідна членства в спілках. І доки є в нас такі люди, залишається і надія на перемогу добра над злом.

ПРЕЗЕНТУЄМО НОВЕ ВИДАННЯ

Гуменюк Б. Вірші з війни : поезії / Борис Гуменюк. – К. : Видавництво Сергія Пантюка, 2014. – 88 с.

Нова книга письменника, а нині ще й воїна, заступника командира Добровольчого батальйону ОУН, який разом із побратимами боронить Україну від озвірілого брата-сусіда та випещених ним маріонеток-людоловів у зоні АТО, народжувалася в окопах, під гулом зброї та стогоном поранених, коли серце щеміло від гірких утрат, а міцна чоловіча воля не дозволяла спускати руки й шукати безпечнішого місця. Вона уславлює передусім героїчне українське юнацтво, котре в лиху для Батьківщини годину мужньо і самозречено першим стало на її захист. Але разом із тим – викриває війну як найбільший абсурд, джерелом якого є людський безум і моральна порожнеча та нищість.

Б. Гуменюк створив високохудожні тексти, які своєю поетичною вишуканістю (і водночас простотою, прямою) глибоко хвилюють читача, спонукають його насолоджуватися красою й цим ще більше поглиблюють конфлікт між мрією та дійсністю, посилюють трагізм художнього світу і його життєвого претексту. Для широкого кола читачів.

